

ність поліцейського обладнання для користування жінками, гендерні стереотипи з боку керівництва структурних підрозділів та співробітників [3]. Відповідно, нормативно-правові та організаційні засади діяльності системи Національної поліції потребують рішучих заходів, спрямованих на удосконалення реалізації конституційного принципу рівності жінки та чоловіка.

Слід зазначити, що ефективність реалізації принципу, що розглядається, залежить від реагування на потреби не тільки жінок, але й чоловіків, що сприяє зниженню рівня агресії до протилежної статі. На сьогоднішній день у органах внутрішніх справ запроваджено посаду радника з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, забезпечується впровадження гендерного коучінгу в системі національної безпеки і оборони, створення Української асоціації представниць правоохоронних органів тощо. Однак, не дивлячись на проведені заходи, впровадження конституційного принципу рівності прав жінок та чоловіків потребує подальших ґрунтовних заходів.

1. Пірен М., Грицяк Н., Василевська Т., Іваницька О. Гендерні аспекти державної служби: монографія. Київ: Основи, 2002. 335 с.
2. Камінська Н. В., Чернявський С. С., Перунова О. С. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС та інших центральних органів виконавчої влади [Текст] : лекція. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 31 с URL: https://www.dsns.gov.ua/files/2020/5/20/112/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F_3.pdf
3. Брисковська О.М., Грига М.А. Аспекти забезпечення гендерної рівності в органах поліції. С. 47-49

Меркулов М. О.

студент юридичного факультету

Науковий керівник:

Андрєєв А. В.

доцент кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ РЕАЛІЗАЦІЯ НОРМ ПРАВА В СУЧАСНІЙ ПРАВНИЧІЙ НАУЦІ

Одним із актуальних напрямів як теоретико-правової, так і галузевих юридичних наук є дослідження проблем реалізації правових норм. Тим самим підкреслюється специфічне значення досліджуваної категорії як процесу, який є точкою прикладання сили права до реальної дійсності, повсякден-

ного життя людей. Проте об'єктивна складність та багатогранність поняття права не сприяють виробленню єдиного підходу і до розуміння його реалізації юридичною наукою.

Питання реалізації правових норм активно розробляється юридичною наукою ще з 1960-х рр. Цей процес процес триває і нині. Значний внесок у розробку цієї проблематики зробили такі науковці, як С. Алексєєв, В. Ковальський, В. Копейчиков, В. Лазарєв, М. Марченко, Л. Морозова, П. Рабінович, Ю. Решетов, Ю. Власов, О. Скакун, С. Сливка та ін. Але на сьогодні ще велика кількість питань реалізації норм права, які мають важливе теоретичне та практичне значення, залишаються дискусійними і недостатньо вивченими [1].

Реалізація права може бути пов'язаною як із здійсненням правомірних дій, так і із правомірною бездіяльністю. Результатом реалізації права є досягнення повної відповідності між вимогами норм права щодо певної поведінки суб'єктів і їх фактичними діями (бездіяльністю). Правореалізація як процес може бути охарактеризована з об'єктивної та суб'єктивної сторони. З об'єктивної сторони вона є здійсненням дій, передбачених нормами права. Суб'єктивна сторона реалізації права характеризує ставлення суб'єкта до правових вимог, що реалізуються, його установки і волі у момент здійснення юридичних дій. Суб'єкт може бути зацікавлений у реалізації права через усвідомлення громадського обов'язку, через власну вигоду, або через побоювання несприятливих наслідків. Але головне в цьому процесі — точне слідування правовим приписам. Можна зазначити, що в процесі реалізації права відбувається «матеріалізація» абстрактних нормативно-правових приписів у конкретні правомірні вчинки суб'єктів права і задовольняються «закладені» в норми права особисті та соціальні очікування учасників правовідносин [2].

Застосування правових норм — це специфічна форма реалізації правових норм. Ця специфіка відображається у тому, що, по-перше, це діяльність не тільки компетентних органів держави, а й уповноважених на це громадських організацій. Громадяни не можуть бути суб'єктами застосування норм права. Навіть, якщо суб'єктом застосування норми права виступає окрема особа (суддя, прокурор, інша посадова особа), то вона виступає звичайно не як окремий громадянин, а як орган держави або як представник відповідного державного органу. По-друге, застосування норм права має державно-владний характер. Тобто, застосування — це один з видів державної діяльності, воно здійснюється від імені держави і є обов'язковим для тих, кому адресовані акти застосування права. По-третє, на відміну від інших форм реалізації права, застосування правової норми є такою формою її реалізації, за якої дії суб'єкта спрямовані не на себе, а на інших суб'єктів. Тобто, це діяльність з вирішення юридичних справ шляхом винесення, на основі норм права і відповідно до конкретних життєвих ситуацій, стосовно персонально визначених суб'єктів індивідуальних державно-владних велінь (приписів). Ці приписи створюють, змінюють, підтверджують або припиняють права і обов'язки су-

б'єктів, яким вони адресовані[3].

В широкому сенсі термін реалізація може розглядатися як практичне здійснення, втілення, впровадження права в суспільну практику. В такому значенні він в основному використовується в межах так званої природно-правової концепції праворозуміння, яка бере свій початок у традиціях гуманістичної філософії XVII-XVIII ст. Відповідно до уявлень її прибічників про сутність та функціонування права, реалізацією вважатимуться будь-які шляхи набуття правом властивостей позитивного утворення, переведення його з модусу лише потенційно можливих у даному соціумі юридичних форм, з рівня природного права на рівень реального чинника суспільного життя.

Загальнообов'язковий характер норм права, їх формальна визначеність та забезпеченість державним впливом слугують як запорукою того, що зведені у державну волю фундаментальні положення природного права адекватно відобразяться у правовій свідомості кожного суб'єкта, так і орієнтиром для втілення цих положень у правомірній поведінці задля досягнення мети правового регулювання суспільних відносин. Тобто можна вести мову про реалізацію засад природного права в процесі реалізації приписів нормативних актів та суб'єктивних прав та обов'язків, у яких вони конкретизуються. Водночас, в окремих випадках все ж можливо говорити і про безпосередню реалізацію загальних правових установок, фундаментальних засад природного права (зокрема, при наявності прогалін у законодавстві). З цього приводу Л.С. Явич справедливо зазначав: У генетичному плані здійснення права не завжди представляло практичну та теоретичну проблему, її не було, коли захищені силою фактичні відносини на зорі цивілізації були правом, її не буває або майже не виявляється, коли панує звичаєве право і судовий прецедент. Здійснення права набуває виняткового значення при розвиненій юридичній формі, в умовах розгалуженого законодавства. Чим активніша правотворча діяльність органів державної влади, тим вищу ступінь актуальності набуває реалізація законів. За таких умов природне право майже повністю розчиняється у положеннях нормативно-правових актів, а відтак і поняття норма права та норма законодавства наука схильна розглядати у спільному контексті (що залишається характерним і для адміністративного права).

Від понять «нормотворчість», «нормопроекування» та «правотворчість» реалізація норм права відрізняється тим, що змістом перших трьох є питання створення, зміни чи скасування норм права, а завдяки реалізації чинні норми (які вже прийнято) втілюються в життя, набувають «матеріальної форми», тобто здійснюється «перехід» від абстрактних положень норми права до існуючих у реальному житті конкретних правовідносин [4].

Розглядати правотворчу діяльність в якості реалізуючої щодо права уявляється доцільнішим у філософсько-правовій площині. З позицій же сучасної теорії права (які за своїм характером в основному залишаються позитивно-правовими) такий підхід значною мірою нівелює різницю між різнопорядковими за своєю сутністю та функціональним призначенням правовими механі-

змами, окремими формами життя права і призводить до ототожнення реалізації з іншими категоріями, які використовуються у теорії права для позначення динамічного, активного його виміру, такими як дія права або здійснення права, і, як наслідок, позбавляє її самостійного значення у колі правових явищ. Більш виваженою виглядає формула, за якою правотворчість, в якості владної діяльності спеціальних органів держави, переслідує мету не реалізації, а створення права. Це предтеча, передумова правореалізації. Отже, правотворчість лише програмує майбутні процеси практичного здійснення права. Владні повноваження посадових осіб тут викликають до життя не акти дотримання, виконання, використання або застосування права, а джерела або форми майбутнього правового регулювання. Реалізація права є процес втілення в життя вже наявних, створених правових норм. Правовий припис вважається реалізованим, якщо він втілюється у життя, в практичну поведінку людей в соціально-правовому середовищі. Результатом такої поведінки є правомірний характер виникаючих при цьому суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які супроводжують процес досягнення цілей правового регулювання

Варто погодитись із тим, що вказівка на об'єкт реалізації (норма права) є істотною ознакою цієї правової категорії, адже саме ця ознака відмежовує реалізацію норм права від інших пов'язаних зі словом «реалізація» поняттями та категорією «реалізація», що використовується в інших (крім правової) сферах суспільного життя. Натомість конкретизація того, що саме норма права встановлює (припис, розпорядження, можливості, положення, вимоги, права, обов'язки тощо), є зайвою під час характеристики загального поняття «реалізація норм права». Це набуває значення під час характеристики кожної окремої форми реалізації (виконання, додержання, використання, застосування), адже саме ці форми пов'язані з різновидами норм права: зобов'язуючими (приписними), заборонними, дозвільними (управомочними, повноважними, диспозитивними), стимулюючими (заохочувальними), рекомендаційними тощо.

Аналіз доктринальних визначень поняття «реалізація норм права» свідчить про майже одностайне «прив'язування» реалізації саме до норм права як об'єкта реалізації, про усталеність під час характеристики цього поняття виразу «втілення в життя» («втілення в реальне життя»), що свідчить про певну стабільність поглядів учених-юристів на розуміння змісту аналізованого поняття.

Реалізація норм права є особливою категорією, розуміння якої в правовій сфері має досить істотну специфіку. У доктринальних правових джерелах окремо ознаки реалізації норм права досить рідко наводяться й характеризуються.

Натомість, попри майже відсутність виокремлення ознак реалізації норм права в доктринальних джерелах із теорії права, такі ознаки часто вказані в самій дефініції «реалізація норм права». Нагадаємо, що серед таких ознак, на які вказувалось під час аналізу відповідних доктринальних дефініцій, можемо виокремити вказівку на об'єкт реалізації (норма права); конкретизацію

того, що норма права встановлює; конкретизацію шляхів втілення норми права в життя; суб'єктів реалізації норм права; конкретизацію форм реалізації; вказівку на реальність суспільних відносин; вказівку на свідомість і добровільність процесу реалізації. Не всі із цих ознак є визначальними, саме такими, які мають бути наведені безпосередньо в дефініції [5].

Розглядаючи теоретичні аспекти реалізації норм права, неможливо уникнути питання ефективності реалізації, яка визначає ефективність права в цілому. Питання про ефективність реалізації норм права пов'язане з питанням про ефективність самих правових норм. Ефективність правових норм визначають як співвідношення між фактичним результатом їхньої дії і тими соціальними цілями, для досягнення яких ці норми були прийняті. Сьогодні безсумнівність у правотворчій діяльності пов'язується з відсутністю чіткого уявлення про правову врегульованість тих чи інших суспільних відносин. Усунення подібних недоліків – достатньо кропітка та безперервна робота, спрямована на вивчення, систематизацію законодавства, вивчення практики його реалізації та забезпечення його відповідності реальним умовам життя суспільства. Загальною мірою ефективності реалізації норм права є положення про те, наскільки повно і реально користуються громадяни та інші суб'єкти правами, передбаченими законом, наскільки точно вони виконують свої обов'язки. На ефективність реалізації норм права суттєво впливають умови їх здійснення. Такі умови ефективності реалізації можна поділити на дві групи: загальні і спеціальні. До загальних відносять економічний і політичний устрій у державі, політичну і правову культуру в суспільстві. До другої групи відносять якість законодавства, якість процесуальних норм, законність, певну організацію право-застосовуючих органів, їх забезпечення матеріально-технічними засобами.

Отже, реалізація норм права є особливою категорією, зміст якої хоч і пов'язаний з усіма розглянутими правовими категоріями, проте є змістовно іншим. Розуміння змісту реалізації норм права в правовій сфері має досить істотну специфіку, що пов'язується також із її ознаками, що є предметом подальшого нашого дослідження.

1. Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В.В. Лазарева. — М.: Юрист, 2001. — 520 с.;

2. Теорія держави і права: Навч. посіб. / За заг. ред. С.Л. Лисенкова, В.В. Копейчикова. — К.; Юрінком Інтер, 2003. — 368 с.;

3. Сучасний тлумачний словник української мови / уклад. : Л.П. Олексієнко, О.Л. Шумейко. — К. : Кобза, 2002. — 544 с.;

4. Гнатюк М.Д. Реалізація правових норм: поняття та значення // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. — 2004. — Вип. 27. — С. 79 – 85;

5. Власов Ю.Л. Окремі проблеми реалізації норм права у практичній діяльності органів судової влади. // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. — 2005. — Вип. 29. — С. 22-26.